

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
УТОПИЯ НА ЕДИН УМОРЕН
ЧОВЕК

Превод от испански: Светла Христова, 2004

chitanka.info

*Нарекъл я „утопия“, гръцка
дума,
която значи „няма такова
място“.*

Кеведо

Няма два еднакви хълма, ала навсякъде по земята равнините са едни и същи. Движех се по някакъв път през равнината. Без особено любопитство се запитах дали се намирам в Оклахома или в Тексас, или в областта, която учените люде наричат „пампас“. Не виждах никаква ограда ни надясно, ни наляво. Повторих си бавно, както правех и друг път, следните редове от Емилио Орибе:

*Яздейки близо до Бразилия
сред страховитата безкрайна равнина,
която сякаш постоянно расте и се уголемява.*

Пътят бе неравен. Заваля дъжд. На около двеста-триста метра напред видях светлините на някаква къща. Беше ниска, правоъгълна и заобиколена с дървета. Вратата ми отвори облечен в сиво мъж, който бе толкова висок, че почти ме хвана страх. Почувствах, че очаква някого. Вратата нямаше ключалка.

Влязохме в дълга стая, чиито стени бяха облицовани с дърво. От тавана висеше лампа, която хвърляше жълтеникава светлина. Масата ми се стори някак странна. На нея имаше воден часовник, първият, който изобщо някога съм виждал, като изключим изображенията по разни гравюри. Човекът ми посочи един от столовете.

Обърнах се към него на какви ли не езици, но не се разбрахме. Когато той заговори, беше на латински. Събрах далечните си спомени от студентските години и се подготвих за разговора.

— По облеклото — рече — виждам, че идваш от друг век. Разнообразието на езиците насърчи разнообразието на народите, а оттам и войните; и тъй, земята се завърна към латинския. Някои се боят, че пак ще се изроди във френски, лимузински или папиаменто^[1], но засега опасността не е непосредствена. Впрочем не ме интересува ни онова, което е било, ни онова, което ще бъде.

Не продумах, тъй че той продължи:

— Ако не ти е неприятно да гледаш как някой друг яде, искаш ли да ме придружиш?

Разбрах, че забелязва безпокойството ми, и се съгласих.

Прекосихме един коридор със странични врати, който ни изведе в малка кухня, където всичко бе от метал. Върнахме се с вечеря на поднос — блюда с царевица, чепка грозде, някакъв непознат за мен плод, който на вкус напомняше смокиня, и голяма кана с вода. Мисля, че нямаше хляб. Домакинът ми бе с остри черти и имаше нещо особено в очите. Няма да забравя това сурово и бледо лице, което никога не ще видя отново. Говореше, без да жестикулира.

Необходимостта да говоря на латински ми връзваше езика, но накрая все пак запитах:

— Не те ли учудва внезапната ми поява?

— Не — отвърна той, — такива посещения ни се случват от век на век. Не траят дълго; най-късно утре ще си бъдеш вкъщи.

Увереността в гласа му ми бе достатъчна. Стори ми се разумно да се представя:

— Аз съм Еудоро Асеведо. Роден съм през 1897 година в град Буенос Айрес. Навърших вече седемдесет години. Преподавам английска и американска литература и пиша фантастични разкази.

— Помня, че съм чел, без да се отегча, две фантастични истории — отвърна той. — „Пътешествията на капитан Лемюъл Гъливър“, които мнозина смятат за достоверни, и „Сума на теологията“ на Тома от Аквино. Но нека не говорим за факти. Никой вече не го е грижа за фактите. Те са само отправни точки за измислиците и разсъжденията. В училищата усвояваме съмнението и изкуството на забравата — най-вече забравата на всичко лично и местно. Живеем в последователно време, ала се опитваме да живеем *sub specie aeternitatis*, с оглед на вечността. От миналото са ни останали някои имена, които езикът се стреми да забрави. Избягваме безполезните уточнения. Няма

хронология, нито история; няма и статистика. Каза ми, че се казваш Еудоро, ала аз не мога да ти кажа името си, защото ми викат Някой.

— А как се казваше баща ти?

— Никак.

На една от стените видях полица за книги. Отворих един от томове наслуки; буквите бяха с ясни очертания, но неразгадаеми и изписани на ръка. Ъгловатите им форми ми напомниха руническото писмо, въпреки че то се е използвало само за надписи. Помислих си, че хората от бъдещето са не само по-високи, но и по-изкусни. Неволно погледнах дългите и изящни пръсти на мъжа.

Той ми каза:

— А сега ще видиш нещо, което никога не си виждал.

И внимателно ми подаде един екземпляр от „Утопията“ на Мор, отпечатан в Базел през 1518 година; няколко страници и илюстрации липсваха. Отвърнах му не без известно самодоволство:

— Това е печатна книга. Вкъщи имам сигурно повече от две хиляди издания, макар и не толкова стари, нито пък толкова ценни.

Прочетох заглавието на глас. Мъжът се изсмя.

— Никой не може да прочете две хиляди книги. За четирите века, през които съм живял, надали съм прехвърлил и половин дюзина. А и важното е не да четеш, а да препрочиташ. Печатницата, която сега е отменена, е била една от най-големите злини на човечеството, защото чрез нея са се умножавали до главозамайване ненужни писания.

— В моето любознателно вчера — отвърнах — цареше суеверието, че между всяка вечер и утрин стават събития, които е срамът да не се знаят. Планетата бе населена с колективни привидения — Канада, Бразилия, Белгийско Конго и Общия пазар. Почти никой не знаеше предварителната история на тези платонически същества, но бе запознат с най-незначителните подробности от последния конгрес на педагозите, с предстоящия разрив на отношенията и изпращаните от президентите послания, съчинени от секретаря на секретаря с онази благоразумна неточност, която е тъй присъща за жанра.

Всичко това се четеше само за да бъде забравено, защото след няколко часа щеше да бъде заличено от други тривиалности. От всички длъжности длъжността на политика несъмнено бе с най-голяма обществена изява. Един посланик или министър бе нещо като инвалид,

който трябваше да бъде превозван в дълги и шумни коли, обкръжен от мотоциклети и гренадири и причакван от напористи фотографи. Сякаш са им отрязали стъпалата, често казваше майка ми. Изображенията и печатното слово бяха по-действителни от нещата. За истинско минаваше само публикуваното. *Esse est percipi*^[2] (да съществуваш, значи да бъдеш сниман) — това бе началото, средата и краят на нашите особени схващания за света. Във вчерашната епоха, в която ми се падна да живея, хората бяха простодушни; вярвах, че някоя стока е добра, само защото така твърдеше и повтаряше производителят ѝ. Чести бяха и кражбите, макар всеки да знаеше, че притежаването на пари не носи по-голямо щастие, нито пък по-голямо спокойствие.

— Пари ли? — повтори моят домакин. — Вече никой не страда от бедност, която навярно е била непоносима, нито от богатство, което трябва да е било най-неудобната форма на простащината. Всеки упражнява занаят.

— Като равините — казах.

Той като че ли не ме разбра и продължи:

— Вече няма и градове. Ако се съди по развалините на Баия Бланка^[3], които веднъж изследвах от любопитство, загубата не е голяма. Тъй като няма притежания, няма и наследства. Когато човек съзрее на сто години, готов е да застане лице в лице със самия себе си и собствената си самота. Вече е създал едно дете.

— Едно дете ли? — запитах.

— Да. Само едно. Не е полезно да се поощрява човешкият род. Някои смятат, че е орган на божествеността, създаден, за да осъзнае вселената, ала никой не знае със сигурност дали има такава божественост. Мисля, че понастоящем се обсъждат предимствата и недостатъците на постепенното или едновременното самоубийство на всички хора по света. Но да се върнем на нашата тема — кимнах в съгласие. — Навърши ли сто години, човек може да мине без любов и приятелство. Болестите и случайната смърт вече не са заплаха за него. Заема се с някое изкуство, с философия, математика или играе шах сам със себе си. Когато пожелае, се самоубива. Ако човек е господар на живота си, той е господар и на смъртта си.

— Това някакъв цитат ли е? — попитах.

— Несъмнено. Вече не ни остава друго освен цитати. Езикът е станал система от цитати.

— Ами голямото приключение на моето време — пътуванията в Космоса? — попитах.

— От векове сме се отказали от тези премествания в пространството, които сигурно са били възхитителни. Никога не ни се удаде да избягаме от своите „тук“ и „сега“ — после добави с усмивка: — Освен това всяко пътуване е космическо. Да отидеш от една планета на друга, е като да отидеш до отсрещния чифлик. Когато влязохте в тази стая, извършихте едно космическо пътешествие.

— Така е — отвърнах, — преди се говореше много и за „химични вещества“ и „зоологични животни“.

Човекът ми бе обърнал гръб и гледаше през прозореца. Навън равнината бе побеляла от безмълвния сняг и от луната. Осмелих се да попитам:

— Има ли още музеи и библиотеки?

— Не. Искаме да забравим всичко вчерашно освен съчиняването на елегии. Няма възпоменания, нито честване на стогодишнини, нито изображения на покойници. Всеки трябва да твори за своя сметка науките и изкуствата, от които се нуждае.

— В такъв случай всеки трябва сам за себе си да бъде Бърнард Шоу, Исус Христос и Архимед — той кимна в знак на съгласие, без да каже дума. Попитах го: — Какво стана с правителствата?

— Според преданието постепенно са излезли от употреба. Свиквали избори, обявявали войни, налагали данъци, конфискували имуществва, издавали заповеди за задържания и се мъчели да наложат цензура, но никой на планетата не ги зачитал. Пресата престанала да публикува техните портрети и статиите на сътрудниците им. На политиците им се наложило да си потърсят почтена работа; някои станали добри комици, а други — добри знахари. Но несъмнено действителността е била по-сложна от този кратък преглед — после добави с променен тон: — Аз построих тази къща, която е същата както всички други. Тези мебели и цялата покъщнина са направени от мен. Обработвах и полето, макар че други хора, чиито лица никога не съм виждал, навярно ще го обработват по-добре от мен. Мога да ти покажа някои неща.

Последвах го в съседната стая. Запали една лампа, която също висеше от тавана. В ъгъла видях арфа с малко струни. По стените

имаше правоъгълни платна, в които преобладаваха различни нюанси на жълтия цвят. Като че ли не бяха дело на една и съща ръка.

— Това са мои произведения — обяви той.

Разгледах картините и се спрях пред най-малката, която изобразяваше или загатваше залез; в нея се долавяше нещо безкрайно.

— Ако ти харесва, можеш да я отнесеш като подарък от бъдещ приятел — спокойно рече домакинът ми.

Благодарих му, но останалите платна някак ме разтревожиха. Няма да кажа, че бяха празни, но изглеждаха почти бели.

— Нарисувани са с цветове, които твоите древни очи не могат да видят.

Изящните му ръце докоснаха струните на арфата; едва долових някой и друг звук.

Именно тогава се разнесоха ударите.

В къщата влязоха една висока жена и трима-четирима мъже. Човек би казал, че са братя и сестра или че с времето съвсем са заприличали един на друг. Домакинът ми се обърна най-напред към жената:

— Знаех си, че не би пропуснала да дойдеш тази нощ. Виждала ли си се с Нилс?

— Виждаме се от време на време. Все така е отдаден на живописиста.

— Да се надяваме, че в това занимание ще има по-голям късмет от баща си.

Ръкописи, картини, мебели, покъщнина — нищо не оставихме в къщата.

Жената работеше наравно с мъжете. Засрамах се от слабостта си, която почти не ми позволи да им помогна. Никой не затвори вратата, когато излязохме натоварени с разни вещи. Забелязах, че къщата е с много остър покрив.

След като повървахме около петнайсет минути, свърнахме вляво. В далечината зърнах нещо като кула, увенчана с купол.

— Това е крематориумът — каза някой. — Вътре е газовата камера. Казват, че я е изобретил един филантроп — струва ми се, че името му беше Адолф Хитлер.

Пазачът, чийто ръст вече не ме изненада, ни отвори портата. Моят домакин му прошепна няколко думи. Преди да влезе в

помещението, ни махна за сбогом.

— Снегът ще продължи да вали — заяви жената.

В кабинета си на улица „Мексико“ пазя платното, което някой ще нарисува след хиляди години с материали, разпръснати днес из планетата.

---

[1] Лимузински — почти отрял диалект на селяните от централните и южните части на Франция; папиаменто — креолски език от северната част на Венесуела и Антилските острови — бел.прев. ↑

[2] Да съществуващ, значи да бъдеш възприеман (лат.) — бел.прев. ↑

[3] Град на юг от Буенос Айрес; има и залив с такова име. Героят в разказа или е пътувал на юг, или самата история се развива южно от Буенос Айрес — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.